

площадку з розбитими амфорами та кістками тварин - рештки тризни.

Крім того, було знайдено та вибрано кінську могилу, розкриту Ф.А.Брауном. Вдалося уточнити її орієнтацію (північ-південь) та розміри (довжина 6,5 м, ширина 2,5 м, глибина 2,1 м) і знайти аргументи на користь спостереження Ф.А.Брауна про те, що коней завели в могилу живими. Подібне ж припущення було зроблено нами щодо коней в кургані Огуз. В ямі було знайдено два нахрапники - срібний у вигляді об'ємної голови лося та бронзовий, обтягнутий золотом, у вигляді голови грифона; дві срібні петельчасті бляхи, срібну пряжку та фрагменти залізних деталей вузди.

Багато елементів поховального комплексу ще не з'ясовані, але ж дослідження Чмиревої Могили тільки почалося.

М.В.РУСЯЄВА

Музей історичних коштовностей України

ІДЕАЛІЗАЦІЯ СКІФІВ ЕФОРОМ

Питанням ідеалізації скіфів в античній літературній традиції і особливо в історичній праці другої половини IV ст. до н.е. відомого грецького вченого Ефора займалось багато сучасних дослідників.

Дійсно, найбільшим виразником ідеї про справедливе життя скіфів був, безперечно, Ефор, але навряд чи його можна назвати основоположником ідеалізуючої скіфів традиції. На прикладі гомерівських абіїв як найсправедливіших людей І.В.Кукліна показала, як в античній літературі поступово розвивалась ідеалізуюча тенденція про життя і побут скіфів/1969. - С.121-132/. Давні автори весь час намагались по своєму роз'яснити походження імені абіїв.

Вираз Гомера про найсправедливіших з людей - гіппемолгів весь час притягував до себе увагу грецьких

істориків, філософів, письменників. Уявлення про справедливих дикунів, які ніби-то вживають у їжу тільки молоко і сир, набрали особливого поширення у VI - IV ст. до н.е. під впливом піфагорейсько-орфічних проповідей, а пізніше киніків, про невживання м'ясної їжі. В спільності жінок і дітей у деяких з скіфських племен давні автори вбачали навіть здійснення ідеалів Платона.

Саме переказ про ідеальне скіфське плем'я - абіїв став однією з сполучних ланок для побудови багатовікової концепції про ідеалізацію північнопричорноморських кочівників. Особливу роль в подальшому її розвитку зіграв Страбон, який боготворив Гомера і використовував при написанні своєї праці дані Ефора.

Страбон - один з перших після Ефора став порівнювати спосіб життя прямодушних, не здібних на підступність, дуже бережливих і більш незалежних скіфів /VII,3,7/ з життям греків, які втратили чимало гарних традицій, в них з'явилась жага до задоволень і безліч аморальних засобів до збагачення /VII,3,8/.

Не менш важливе значення в становленні поглядів Ефора мало свідчення Геродота про непереможність і мудрість скіфів /Herod. IV,46/. Вона пояснювалась істориком тим, що вони вели кочовий спосіб життя. Звичайно, розкривши багато аспектів жорстокості і неприязливості для цивілізованих еллінів скіфських звичаїв, Геродот не міг ідеалізувати північнопричорноморських кочівників. Однак їх кочівництво і обумовлена ним непереможність подається Геродотом не як якийсь надійно встановлений факт, а як придумане самими скіфами.

С.А.Тахтаджян, розглянувши коментарії багатьох зарубіжних вчених щодо свідчень Геродота про мудрість і непереможність скіфів, дійшов висновку, що він переніс на ці племена те, що було характерно для самих еллінів: раціоналізм і новаторство в підході до різних питань державного і громадського життя, пов'язаних, зокрема, з уявленнями про те, що вдалий задум може бути досить ефективним /1992. - С.46-50/. А оскільки елліни не кочували, то саме кочовий спосіб життя придумали для

себе скіфи, що гідно найвищої похвали. Така характеристика скіфів відомим істориком, безсумнівно, була помічена Ефором і нарівні з іншими повідомленнями, що імпонували його поглядам, сприяла розробці його концепції про ідеалізацію скіфів.

Залишається тепер висвітлити, в чому ж саме вона полягала. На відміну від "Історії" Геродота, яка дійшла до нашого часу в оригіналі, велика історична праця Ефора в 30-ти книгах лише до деякої міри передана в "Географії" Страбона /VII.9/.

Загалом відомо, що Ефор написав свої "Історії" наприкінці життя, яке урвалося в 330 р. до н.е. Таким чином, ця праця в останній третині IV ст. до н.е., до якої відноситься і більшість пам'яток торевтики, була найбільш новою і могла користуватись попитом серед багатьох верств еллінського населення. Вперше в античній історіографії було створено твір, в якому знайшли відображення погляди автора на закономірності всесвітньо-історичного розвитку, зв'язок історії та географії, взаємодію природного середовища з етнопсихологічною, економічною, політичною і культурною історією, географічне і геофізичне упорядкування ойкумени і Землі

В четвертій книзі своїх "Історій" "Європа" Ефор зазначив; що він не згадуватиме тих авторів, які писали про жорстокість скіфів, що їдять людське м'ясо. "Страшне і дивне, - вважав Ефор, - погано впливає на душу, тому треба насамперед показувати протилежне - тобто таке, що сприяє радісним емоціям". Оскільки ще з давніх давен від Гомера і Гесіода відомо про справедливих номадів, які мають житла на візках (ойкофори) і їдять молоко, то він зупиниться тільки на їх характеристичі. Проте реальне місцепроживання цього племені не вказується. Вони ведуть простий спосіб життя, не знають користі, спілкуються між собою за добрими правилами, маючи все спільним, навіть дружин, дітей і всіх родичів, для зовнішніх ворогів непереможні.

М.І.Ростовцев, який досить детально розглянув погляди Ефора щодо скіфів, вважав, що він багато чого

запозичив з "Історії" Геродота, зокрема про географію Скіфії і розселення племен, і виділив його нововведення в галузі античної етнографії. Перш за все, це бажання висунути Гомера, як головний непогрішимий авторитет в різних галузях науки, що мало надзвичайно великий відгук у всій сучасній Ефору і пізнішій літературі. "На бік Ефора рішуче стали, перш за все, найавторитетніші в науковому дослідженні того часу стоїки, яким прийшовся до вподоби моралізуючий історико-риторичний метод Ефора з його παραδειγματα і з його прагненням всюди знайти зразки добродетності і пороку, і його гомеролатрія, і, нарешті, таке близьке духу стої, конгеніальне її підставлення на місце тверезо спостережених фактів етнографії варварів ідеалізуючої картини їх вдачі в душі соціальної утопії, близької серцю стої" /Ростовцев, 1925. - С.94-95/. Ефор, звичайно, користувався свідченнями, які були зібрані до нього багатьма авторами, причому вони вже були застарілими, нічого спільного не мали із скіфами IV ст. до н.е. Підійшовши до їх висвітлення з суб'єктивної точки зору він у цьому відношенні негативно вплинув на всю пізнішу географо-етнографічну і історичну літературу.

Моралізуюча тенденція Ефора, його прагнення показати зразки для наслідування еллінам на прикладі найсправедливіших скіфів, які ніби-то жили в далеких північних краях ойкумени за законами природи, відрізняє цього історика від Геродота, який навпаки намагався викласти все, що він прочитав, почув чи побачив особисто без зайвих коментарів. Ефор же створив суб'єктивну концепцію про життя і звичаї скіфів. Справедливість, благочестя, непереможність, незвичний для еллінів спосіб життя в ойкофорах (буквально: "житла, які возять"), спільність всього майна і рівність усіх статей, стримування від м'ясної їжі, відсутність користолюбства, заздрості, ненависті і страху - "через всю цю ідеальну картину скіфського побуту червоною ниткою проходить прагнення протиставити примітивні форми соціальних

взаємовідносин сучасній автору грецькій цивілізації" /Куклина, 1969. - С. 124-125/.

Тому Ефорове зображення скіфів не може бути об'єктивно-реальним історичним джерелом. Але воно відіграло значну роль у розвитку психологічного ставлення освічених еллінів до варварського світу, зокрема скіфів, історична доля яких на протязі довгого часу була тісно пов'язана з північнопонтійськими грецькими містами.

БІЛАН Ю. О., СОЛТИС О. Б.

Музей історичних коштовностей України

СКІФСЬКІ КУРГАНИ ПОБЛИЗУ С. МАР'ЯНІВКА НА МИКОЛАЇВЩИНІ

У 1986 р. Миколаївська експедиція ІА НАН Ураїни здійснювала розкопки курганного могильника поблизу с. Мар'янівка Баштанського району Миколаївської області. Три з десяти розкопаних насипів відносяться до скіфського часу, а одна скіфська могила була впущена в курган доби бронзи.

Всі кургани розорані, але виділялись на поверхні дрібними камінцями, що колись вкривали насип. Навколо одного з них відкрито рів з залишками тризни. Під двома курганами було по два поховання, ще один вирізняється могилою з двома вхідними ямами.

Щодо характеристики поховальних споруд, то слід зазначити, що серед них переважали катакомбні конструкції. Найчастіше - вхідна яма та камера знаходились на одній осі, орієнтовані у напрямку захід - схід. Крім того, одне захоронення здійснене в ямі.

Основним обрядом поховання було трупокладення на спині з витягнутими вздовж тіла кінцівками. Покійники орієнтовані головою на захід, але є й із східною орієнтацією. Майже у всіх могилах знайдені залишки жертвовної їжі.